

УДК 349.42

DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.2.150-158

АГРОХОЛДИНГИ У СТРУКТУРІ АГРАРНИХ ПРАВОВІДНОСИН: PRO E CONTRO

Коваленко Тетяна Олександрівна,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри земельного та аграрного
права Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 64/13, м. Київ, 01601, Україна

e-mail: kovalenko.tetyana@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7103-6209>

Мета: метою статті є проведення аналізу юридичних аспектів створення та діяльності аграрних холдингів з урахуванням необхідності забезпечення продовольчої безпеки України та гарантування конституційного права кожного на достатній життєвий рівень в умовах воєнного стану.

Методика. Методика включає комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу, а також формулювання відповідних висновків та рекомендацій. Під час дослідження використовувались наступні **методи** наукового пізнання: порівняльно-правовий, системно-структурний, аналізу та синтезу, історичний метод. **Результати.** В процесі дослідження обґрунтовано визначення агрохолдингу у структурі аграрних правовідносин України як об'єднання підприємств у аграрній сфері з метою забезпечення замкнутого циклу виробництва, переробки, зберігання та/або реалізації сільськогосподарської продукції з використанням значних за розмірами земельних ділянок переважно на правах оренди, яке здійснюється за принципом підпорядкування корпоративних (дочірніх) підприємств холдинговій (материнській) компанії, налічує як мінімум два учасника (холдингову (материнську) компанію та корпоративне (дочірнє) підприємство), та в якому холдингова (материнська) компанія володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств, за умови, що зазначений пакет акцій перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного (дочірнього) підприємства. **Наукова новизна.** В процесі аналізу діяльності аграрних холдингів в умовах воєнного стану обґрунтовано, що агрохолдинги в Україні, разом з іншими суб'єктами аграрного ринку, перебувають у складних умовах ведення агробізнесу внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, при цьому їх доступ до земельних ділянок, фінансових ресурсів, іноземного інвестування та програм міжнародної допомоги є ускладненим. Тому в повоєнний час агрохолдинги можуть втратити свої домінуючі позиції на аграрному ринку України та зазнати реорганізації. **Практична значимість.** Результати дослідження можуть бути використані у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки проблем законодавчого регулювання створення та діяльності агрохолдингів в Україні, а також у нормотворчій роботі – при підготовці проектів нормативно-правових актів, спрямованих на удосконалення законодавчого регулювання функціонування аграрних холдингів на аграрному ринку України.

Ключові слова: аграрний ринок, аграрний холдинг, воєнний стан, землі сільськогосподарського призначення, сільськогосподарський товаровиробник, товарне сільськогосподарське виробництво, ринок земель.

Tetyana Kovalenko

Doctor of Law, Professor, Professor of Department of Land and Agrarian Law,

Educational and Scientific Law School,

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Volodymyrska St. 64/13, Kyiv, 01601, Ukraine

e-mail: kovalenko.tetyana@gmail.com

AGROHOLDINGS IN THE STRUCTURE OF AGRARIAN LEGAL RELATIONS: PRO AND CONTRO

Purpose: the purpose of the article is to conduct an analysis of the legal aspects of the creation and operation of agrarian holdings, taking into account the need to ensure food security of Ukraine and guarantee the constitutional right of everyone to a sufficient standard of living in conditions of martial law. **Methodology.** The methodology includes a comprehensive analysis and generalization of the available scientific and theoretical

material and the formulation of relevant conclusions and recommendations. During the research, such **methods** of scientific knowledge were used: comparative-legal, systemic-structural, analysis and synthesis, historical method. **Results.** In the process of the research, the definition of an agricultural holding in the structure of agrarian legal relations in Ukraine was substantiated as an association of enterprises in the agrarian sphere with the aim of ensuring a closed cycle of production, processing, storage and/or sale of agricultural products with the use of large land plots mainly on lease rights, which is carried out under by the principle of subordination of corporate (subsidiary) enterprises to the holding (parent) company, has at least two participants (the holding (parent) company and the corporate (subsidiary) enterprise), and in which the holding (parent) company owns, uses and disposes of holding corporate blocks of shares (shares) of two or more corporate enterprises, on the condition that the indicated block of shares exceeds 50% or amounts to an amount that ensures the right to decisive influence on the economic activity of the corporate (subsidiary) enterprise. **Originality.** In the process of analyzing the activities of agricultural holdings under martial law, it is substantiated that agricultural holdings in Ukraine, together with other subjects of the agrarian market, are in difficult conditions of conducting agribusiness in the conditions of armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, while their access to land plots, financial resources, foreign investment and international aid programs is complicated. Therefore, in the post-war period, agricultural holdings may lose their dominant positions on the agricultural market of Ukraine and undergo reorganization. **Practical significance.** The results of the research can be used in the research field - for the further development of the problems of legislative regulation of the creation and operation of agricultural holdings in Ukraine, as well as in the rule-making work - in the preparation of projects of normative and legal acts aimed at improving the legislative regulation of the functioning of agricultural holdings in the agricultural market of Ukraine.

Key words: agricultural holding, agricultural land, agricultural market, agricultural producer, commodity agricultural production, land market, martial law.

Постановка проблеми. Одним із дискусійних питань як в науці аграрного права України, так у практиці регулювання аграрних відносин в довоєнний час було питання щодо переваг та недоліків функціонування аграрних холдингів. Це питання не втратить своєї актуальності також в повоєнний час.

Агрохолдинги забезпечують виробництво та переробку істотної частки сільськогосподарської продукції, яка реалізуються як в Україні, так і на експорт. Так, до початку війни станом на 2020 рік загальний виторг 13 аграрних компаній склав 342 млрд грн. Виторг 100 найбільших приватних компаній України становив 2,3 трлн грн. Найбільший виторг – у агрохолдингів Kernel (118,7 млрд грн), Миронівський хлібопродукт (51,5 млрд грн) та «Нібулон» (25,8 млрд грн). На 13 найбільших аграрних компаніях працювало 67 800 осіб [1]. З початку повномасштабного вторгнення російської федерації агрохолдинги несуть той самий тягар, що й інші учасники аграрного ринку: заблокований експорт, насамперед зернових культур, знищення чи пошкодження основних фондів, забруднення земель вибухонебезпечними предметами, окупація частини території України, де знаходяться орендовані земельні ділянки, дефіцит оборотних коштів. Крім цього, аграрні холдинги мають зовнішні зобов'язання, величезну орендну плату та відсутність перспектив брати участь у програмах відновлення [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В науці аграрного права України правові аспекти створення та діяльності агрохолдингів в Україні досліджували О. Д. Бургер (Костур), І. О. Костяшкін, Г. С. Корнієнко, П. Ф. Кулинич, Ю. М. Павлюченко, Я. О. Самсонова, А. М. Статівка, В. Ю. Уркевич та інші вчені. У 2019 році В. В. Дударенко захистив дисертацію, присвячену дослідженню специфіки правового статусу аграрних холдингів в Україні та за кордоном. Разом з тим, зміни чинного законодавства, обумовлені введенням воєнного стану, а також необхідність обґрунтування оптимальних моделей аграрних правовідносин в повоєнний період зумовлюють актуальність дослідження переваг та недоліків агрохолдингів у структурі аграрних правовідносин.

Постановка завдання. Завданням даної статті є проведення аналізу юридичних аспектів створення та діяльності аграрних холдингів з врахуванням необхідності

забезпечення продовольчої безпеки України та гарантування конституційного права кожного на достатній життєвий рівень в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. В аграрному законодавстві України відсутні спеціальні приписи щодо створення та функціонування аграрних холдингів, незважаючи на їх досить істотну частку на аграрному ринку. Відповідно відсутнє і нормативне визначення аграрного холдингу, аграрної холдингової (материнської) компанії чи аграрної корпоративної (дочірньої) компанії.

В аграрно-правовій доктрині Г. С. Корнієнко обґрунтовує визначення агрохолдингу як окремого суб'єкта [3] – акціонерного товариства зі складною правосуб'єктністю, що передбачає об'єднання підприємств на основі концентрації капіталу і характеризується наявністю вертикально інтегрованої структури технологічно завершеного процесу виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції з використанням значних земельних площ, у якому управління здійснюється головною (материнською) компанією з метою отримання прибутку та виконання соціальних програм [4, с. 10]. З наведеним визначенням можна погодитись лише частково, адже аграрний холдинг, як специфічне об'єднання юридичних осіб, за своєю правовою природою не може бути суб'єктом аграрних правовідносин, тим більше він не може бути акціонерним товариством. Подібного хибного, на нашу думку, підходу дотримується й О. Д. Бургер (Костур), яка фактично отожднює аграрний холдинг та холдингову (материнську) компанію у структурі агрохолдингу. Так, на думку вченої «холдинг є однією з найбільш поширених корпоративних структур, який становить організацію, що володіє контрольними пакетами акцій інших компаній з метою здійснення стосовно них функцій контролю й управління» [5, с. 136].

У структурі агрохолдингу дійсно є акціонерне товариство, проте ним є холдингова (материнська) компанія, а не сам аграрний холдинг. Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» від 15 березня 2006 р., холдингова компанія – це акціонерне товариство, яке володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств. Варто також зазначити, що холдингова (материнська) компанія у структурі агрохолдингу не обов'язково створюється у організаційно-правовій формі акціонерного товариства, а може існувати як товариство з обмеженою відповідальністю, що не в повній мірі узгоджується із приписами Закону України «Про холдингові компанії в Україні». Наприклад, агрохолдинг «Панда» із офісом у Василькові Київської області, який об'єднує підприємства сільського господарства та цукрової промисловості у Черкаській області, існує у формі товариства з обмеженою відповідальністю [6].

З врахуванням зазначеного більш обґрунтованим є підхід В. В. Дударенка, який визначає аграрний холдинг саме як «особливу організаційно-правову форму ведення агробізнесу, яка виявляється у функціонально пов'язаній правовідносинами контролю/підпорядкування сукупності холдингової (материнської) компанії у формі публічного акціонерного товариства та контрольованих нею корпоративних (дочірніх) підприємств» [7, с. 4].

В аграрно-правовій доктрині виділяють наступні ознаки агрохолдингів: а) наявність вертикально інтегрованої структури технологічного завершеного процесу виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції; б) складна правосуб'єктність; в) здійснення внутрішніх організаційних правовідносин на засадах підпорядкування; г) орієнтація на отримання прибутку в поєднанні із виконанням соціальних програм; д) використання значних земельних площ; е) корпоративне об'єднання підприємств; ж) являє собою

суб'єкт концентрації капіталу [4, с. 28-29]. В цілому такий підхід до розкриття правової природи агрохолдингів є виправданим, проте не зовсім зрозумілими є такі ознаки як «складна правосуб'єктність», «виконання соціальних програм», «суб'єкт концентрації капіталу».

Проведений аналіз приписів аграрного, земельного, господарського, цивільного законодавства дає можливість виокремити наступні ознаки аграрних холдингів у структурі аграрних правовідносин:

1) агрохолдинг є об'єднанням підприємств за принципом підпорядкування корпоративних (дочірніх) підприємств холдинговій (материнській) компанії. В науці аграрного права звертається увага, що в державах інших правових систем для визнання товариства підконтрольним сам лише факт відсутності у материнської компанії контрольного пакету акцій/часток в іншому товаристві не є вирішальним, проте українське законодавство базується виключно на принципі «власності контрольного пакету акцій/часток», що і дозволяє вести мову про контрольованість іншого суб'єкта права [8, с. 114];

2) таке об'єднання налічує як мінімум два учасника – холдингову (материнську) компанію та корпоративне (дочірнє) підприємство;

3) холдингова (материнська) компанія володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств, за умови, що зазначений пакет акцій перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного (дочірнього) підприємства;

4) в структурі агрохолдингу аграрними товаровиробниками є, як правило, корпоративні (дочірні) підприємства, а холдингова (материнська) компанія здійснює загальне керівництво корпоративними підприємствами та здійснює реалізацію виробленої сільськогосподарської продукції. При цьому необхідно враховувати приписи ст. 5 Закону України «Про холдингові компанії в Україні», відповідно до якої частка у формі майна, коштів та нематеріальних активів, необхідних для забезпечення діяльності холдингової компанії, не повинна перевищувати 20 % статутного капіталу такої компанії. Тобто, матеріальні та нематеріальні активи, які забезпечують виробництво сільськогосподарської продукції, повинні становити не більше 20 % статутного капіталу холдингової компанії агрохолдингу;

5) агрохолдинг створюється та функціонує саме у аграрній сфері, при цьому його метою є забезпечення замкнутого циклу виробництва, переробки, зберігання та/або реалізації сільськогосподарської продукції, що дозволяє мінімізувати витрати та збільшити прибутки. Наприклад, агрохолдинг KSG Agro, маючи замкнутий цикл виробництва - від вирощування кормів на власних землях та тварин на свинофермах до виробництва охолоджених м'ясних напівфабрикатів, - забезпечує 50% обсягів ринку свинини в місті Дніпро і Дніпропетровській області [9];

6) виробництво сільськогосподарської продукції учасниками агрохолдингу ведеться з використанням значних за розмірами земельних ділянок, в даний час переважно на правах оренди. Наприклад, агрохолдинг «Кернел» станом на 2021 рік мав у користуванні 524 тис. га землі, тобто площа його угідь була в 6 разів більше, ніж площа Києва [10]. В Україні було зроблено кілька законодавчих спроб обмежити розміри земельних ділянок, якими можуть користуватися учасники агрохолдингу, проте такі спроби успіху не мали. Зокрема, Верховною Радою України VI скликання був прийнятий за основу проект Закону України «Про внесення змін до Закону України "Про оренду землі" (щодо деяких

обмежень оренди земель сільськогосподарського призначення)» (реєстр. № 10273 від 27.03.2012), яким передбачалося запровадити обмеження граничних площ земельних ділянок сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва в оренді однієї особи з урахуванням осіб, пов'язаних з нею відносинами контролю не більше 10 відсотків площ сільськогосподарських угідь на території одного району та не більше 50 тис. га сільськогосподарських угідь на території України. Але цей законопроект так і не був прийнятий.

В аграрному законодавстві України відсутні спеціальні приписи, які були б спрямовані на врегулювання відносин щодо створення та діяльності аграрних холдингів, незважаючи на значне поширення такої форми ведення агробізнесу в Україні. В інших постсоціалістичних країнах законодавство про агрохолдинги також перебуває на етапі становлення. Наприклад, законодавством Киргизької Республіки не визначена жодна організаційно-правова форма корпоративних структур, тому подібні структури на території Киргизької Республіки існують тільки неформально, юридично будучи незалежними компаніями [5, с. 136]. У своєму дисертаційному дослідженні В. В. Дударенко пропонував закріпити у спеціальному Законі України «Про сільське господарство» особливості створення та діяльності аграрних холдингів, аграрних холдингових (материнських) компаній, корпоративних (дочірніх) підприємств [7, с. 6], що, на нашу думку, заслуговує на підтримку.

В аграрно-правовій науці України склалося доволі неоднозначне сприйняття аграрних холдингів у структурі аграрних правовідносин. До основних негативних рис агрохолдингів вчені-правники відносять загрозу акумуляції значних масивів земель сільськогосподарського призначення у власності юридичних осіб, що входять до структури того чи іншого агрохолдингу. Так, на думку І. О. Костяшкіна, необмежений доступ банків до земельного ринку створює загрозу прихованого перерозподілу власності на землю в інтересах великих аграрних компаній [11, с. 63-64]. Аналізуючи тенденції організації структури сільського виробництва в сучасних умовах, А. М. Статівка зазначає, що виникають сумніви щодо функціонування гігантських агрохолдингів – латифундій, які мають від ста і більше тисяч гектарів землі. При цьому в умовах функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні агрохолдинги будуть розширятися за рахунок входження до їх складу неплатоспроможних сільськогосподарських товаровиробників, а також оренди, внесення в статутний капітал майна сільськогосподарських підприємств, продажу земельних часток фізичними особами» [12, с. 101-102].

Водночас, в аграрно-правовій науці України звертається увага також на переваги аграрних холдингів в структурі аграрних правовідносин, які поділяють на правові та організаційні. Так, до правових переваг відносять: можливість створення корпоративних (дочірніх) підприємств у податкових гаванях (офшорних зонах тощо) з метою збереження прибутку від податкових навантажень; наявність механізму корпоративного контролю та здатності вирішально впливати шляхом розпорядження ліквідним майном корпоративних (дочірніх) підприємств; здатність холдингової структури до диверсифікації організаційно-правової форми її учасників [8, с. 47]. Організаційними перевагами агрохолдингу є: уніфікація процесу управління елементами холдингової структури; здатність краще зосередитися на плануванні та прогнозуванні розвитку не тільки однієї юридичної особи, а й агрохолдингу в цілому; створення замкнутого циклу виробництва, що сприяє максимізації прибутку та мінімізації при цьому витрат [8, с. 48].

Таким чином, агрохолдинги, як особлива організаційно-правова форма ведення агробізнесу, мають як переваги, так і недоліки. Водночас необхідно враховувати також вплив воєнного стану на функціонування агрохолдингів в даний час та їх значення і місце у структурі сільського господарства України в повоєнний період.

По-перше, ще в довоєнний період намітилися тенденції до скорочення розмірів земельних масивів, якими користувалися учасники агрохолдингів. Так, до війни аграрні холдинги в Україні контролювали менше 15% (близько 6,5 млн га) сільгоспземель. Навіть за цих умов було кілька законодавчих спроб встановити максимальний розмір земельних ділянок, які могли б концентруватися в учасників агрохолдингів. В післявоєнний період доступ агрохолдингів до земельних ділянок істотно ускладниться, що буде обумовлено наступним: руйнуванням агроландшафтів внаслідок утворення вирв від вибухів, риття окопів та траншей, будівництва фортифікаційних споруд, руху важкої воєнної техніки; забрудненням значної площі сільськогосподарських земель України вибухонебезпечними предметами; знищенням та забрудненням верхнього родючого шару ґрунту внаслідок зміни фізичних, хімічних та фізико-хімічних властивостей як на територіях ведення активних бойових дій, так і інших територіях, які піддаються бомбардуванням. Крім цього, в даний час на розгляді у Верховній Раді України перебуває проект Закону про внесення змін до розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України щодо відтермінування набуття юридичними особами права на купівлю земельних ділянок сільськогосподарського призначення (№ 9341 від 29.05.2023) [13], яким передбачається відтермінувати на два роки з дня припинення або скасування воєнного стану на території України скасування: а) обмежень щодо максимальної загальної площі земельних ділянок сільськогосподарського призначення у власності громадянина України в сто гектарів; б) заборони купівлі-продажі або відчуження в інший спосіб на користь юридичних осіб земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які перебувають у приватній власності. У випадку прийняття, такі законодавчі новели також ускладнять доступ аграрних холдингів до земель сільськогосподарського призначення.

По-друге, у зв'язку із війною аграрні холдинги втратили доступ до зовнішнього фінансування та можливості для залучення іноземного інвестування. В результаті більшість із них зустріли 24 лютого 2022 року з борговим навантаженням, що обчислюється сотнями мільйонів доларів [2]. Тому навіть за умови реструктуризації боргу проблема виплат за кредитами загостриться в післявоєнний період.

По-третє, фінансове становище агрохолдингів погіршується внаслідок негативного впливу воєнних дій на аграрну галузь економіки. Знищення чи істотне пошкодження матеріальних активів, проведення сільськогосподарських робіт під обстрілами, дефіцит оборотних коштів, заблокований експорт, необхідність сплачувати істотну оренду плати за землі сільськогосподарського призначення, яка у багатьох агрохолдингах є захищеною статтею бюджету – все це погіршує не просте становище агрохолдингів в Україні. Проект Agrohub Benchmarking провів дослідження, проаналізувавши дані великих агрохолдингів за 2022 рік та порівняв їх із даними за 2021 рік. Результати дослідження свідчать про те, що показник EBITDA знизився у 2022 році в порівнянні з 2021 більше ніж у 4 рази. Так, якщо у 2021 році він складав 857 доларів на гектар, то у 2022 знизився до рівня 207 доларів на гектар [14].

По-четверте, у агрохолдингів відсутні перспективи участі у програмах відновлення, адже ті програми, які вже реалізуються в Україні ФАО та іншими донорами, передбачають максимальний розмір земельного банку одержувачів на рівні 250–1000 га. Зокрема, в інформаційних брошурах та звітах особливо наголошується, що такі невеликі

агропідприємства «не є промисловою частиною агрохолдингу чи іншого великого об'єднання» [2].

Висновки. Отже, агрохолдинг у структурі аграрних правовідносин – це об'єднання підприємств у аграрній сфері з метою забезпечення замкнутого циклу виробництва, переробки, зберігання та/або реалізації сільськогосподарської продукції з використанням значних за розмірами земельних ділянок переважно на правах оренди, яке здійснюється за принципом підпорядкування корпоративних (дочірніх) підприємств холдинговій (материнській) компанії, налічує як мінімум два учасника (холдингову (материнську) компанію та корпоративне (дочірнє) підприємство), та в якому холдингова (материнська) компанія володіє, користується та розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств, за умови, що зазначений пакет акцій перевищує 50 % чи становить величину, яка забезпечує право вирішального впливу на господарську діяльність корпоративного (дочірнього) підприємства. Агрохолдинги в Україні, разом з іншими суб'єктами аграрного ринку, перебувають у складних умовах ведення агробізнесу внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, при цьому їх доступ до земельних ділянок, фінансових ресурсів, іноземного інвестування та програм міжнародної допомоги є ускладненим. Тому в повоєнний час агрохолдинги можуть втратити свої домінуючі позиції на аграрному ринку України та зазнати реорганізації.

Список використаних джерел

1. 13 найбільших аграрних компаній України. URL: <https://forbes.ua/company/13-naybilshikh-agrarnikh-kompaniy-ukraini-zbitki-kholdingu-kosyuka-ta-ponad-200-mln-pributku-kernel-verevskogo-21102021-2635> (дата звернення 03.05.2023).
2. Сутінки агрохолдингів: як війна змінить сільське господарство України. URL: <https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-zminit-silске-gospodarstvo-ukrayini> (дата звернення 22.04.2023).
3. Корнієнко Г. С. Правовий статус агрохолдингів в Україні. *Держава та регіони*. 2020. № 1. С.71–77.
4. Корнієнко Г. С. Теоретико-правові засади становлення та розвитку агробізнесу в Україні: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.06; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Х., 2021. 40 с.
5. Бургер (Костур) О. Д. Організаційно-правові форми ведення товарного сільськогосподарського виробництва в Україні та державах СНД: порівняльно-правовий аналіз: монографія. Івано-Франківськ: Супрун В. П., 2019. 188 с.
6. Панда (агрохолдинг). URL: https://uk.wikipedia.org/Панда_агрохолдинг (дата звернення 26.03.2023).
7. Дударенко В. В. Правовий статус аграрних холдингів в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2019. 20 с.
8. Дударенко В. В. Правовий статус аграрних холдингів в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Національна академія наук України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2019. 261 с.
9. KSG Agro збільшить добове виробництво м'ясних напівфабрикатів уп'ятеро. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3291527-ksg-agro-zbilsit-dobove-virobnytvo-masnih-narivfabrikativ-upatero.html> (дата звернення 15.05.2023).

10. Топ-10 найбільших агрохолдингів України в одній інфографіці. URL: <https://bakertilly.ua/топ-10-найбільших-агрохолдингів-україн/> (дата звернення 02.06.2023).

11. Костяшкін І. О. До питання переважного права набуття у власність земель товарного сільськогосподарського призначення. *П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики*: матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 10-13 чер. 2021 р.). Одеса: Гельветика, 2021. С. 61-64.

12. Статівка А. М. Про деякі тенденції організації структури сільського виробництва в сучасних умовах. *П'яте зібрання фахівців споріднених кафедр з проблем аграрного, земельного, екологічного, природоресурсного права та альтернативної енергетики*: матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 10-13 чер. 2021 р.). Одеса: Гельветика, 2021. С. 100-102.

13. Офіційний портал Верховної Ради України URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=76161 (дата звернення 04.06.2023).

14. Аналітики дослідили, як змінилася рентабельність українських агропідприємств через війну. URL: <https://www.agronom.com.ua/analyky-doslidyly-yak-zminylasya-rentabelnist-ukrayinskyh-agropidpryyemstv-cherez-vijnu/> (дата звернення 05.06.2023).

References

1. 13 largest agricultural companies of Ukraine (2021). Available at: <https://forbes.ua/company/13-naybilshikh-agrarnikh-kompaniy-ukraini-zbitki-kholdingu-kosyuka-ta-ponad-200-mln-pributku-kernel-verevskogo-21102021-2635> (accessed 03 May 2023). (in Ukrainian).

2. Twilight of agricultural holdings: how the war will change the agriculture of Ukraine (2022). Available at: <https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-zminit-silske-gospodarstvo-ukrayini> (accessed 22 April 2023). (in Ukrainian).

3. Kornienko, G. S. (2020). Pravovy status ahrokhodyniv v Ukraini [Legal status of agricultural holdings in Ukraine]. *State and regions*. Issue 1. (in Ukrainian).

4. Kornienko, G. S. (2021). Theoretical and legal foundations of the formation and development of agribusiness in Ukraine: Abstract of Ph.D. dissertation, National Law University named after Yaroslav the Wise. (in Ukrainian).

5. Burger (Kostur), O. D. (2019). *Orhanizatsiino-pravovi formy vedennia tovarnoho silskohospodarskoho vyrobnytstva v Ukraini ta derzhavakh SND: porivnialno-pravovyi analiz* [Organizational and legal forms of conducting commercial agricultural production in Ukraine and the CIS states: comparative and legal analysis]: monograph. (in Ukrainian).

6. Panda (agroholding) (2021). Available at: https://uk.wikipedia.org/Panda_agroholding (accessed 26 March 2023). (in Ukrainian).

7. Dudarenko, V.V. (2019). Legal status of agricultural holdings in Ukraine and abroad: comparative legal aspect: Abstract of Ph.D. dissertation, National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of State and Law named after V. M. Koretsky. (in Ukrainian).

8. Dudarenko, V.V. (2019). Legal status of agricultural holdings in Ukraine and abroad: comparative legal aspect: Ph.D. dissertation, National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of State and Law named after V. M. Koretsky. (in Ukrainian).

9. KSG Agro will increase the daily production of meat semi-finished products fivefold (2023). Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3291527-ksg-agro-zbilsit->

dobove-virobnictvo-masnih-napivfabrikativ-upatero.html (accessed 15 May 2023). (in Ukrainian).

10. Top-10 largest agricultural holdings of Ukraine in one infographic (2021). Available at: <https://bakertilly.ua/top-10-biggest-agroholdings-ukraine>. (accessed 02 June 2023). (in Ukrainian).

11. Kostyashkin, I. O. (2021). Do pytannia perevazhnoho prava nabuttia u vlasnist zemel tovarnoho silskohospodarskoho pryznachennia [On the question of the preferential right to acquire ownership of commercial agricultural lands]. *The fifth meeting of specialists of related departments on problems of agrarian, land, environmental, natural resource law and alternative energy: mater. all-Ukrainian conf.* Odesa: Helvetica. (in Ukrainian).

12. Stativka, A. M. (2021). Pro deiaki tendentsii orhanizatsii struktury silskoho vyrobnytstva v suchasnykh umovakh [About some trends in the organization of the structure of rural production in modern conditions]. *The fifth meeting of specialists of related departments on problems of agrarian, land, environmental, natural resource law and alternative energy: mater. all-Ukrainian conf.* Odesa: Helvetica. (in Ukrainian).

13. Official portal of the Verkhovna Rada of Ukraine (2023). Available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=76161 (accessed 04 June 2023). (in Ukrainian).

14. Analysts studied how the profitability of Ukrainian agricultural enterprises changed due to the war (2023). Available at: <https://www.agronom.com.ua/analytyky-doslidyly-yak-zminylasya-rentabelnist-ukrayinskykh-agropidpryyemstv-cherez-vijnu/> (accessed 05 June 2023). (in Ukrainian).

Стаття: надійшла до редакції 12.05.2023
прийнята до друку 05.06.2023
The article: is received 12.05.2023
is accepted 05.06.2023

Бібліографія: Коваленко Т. О. Агрохолдинги у структурі аграрних правовідносин: про е contro. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. Вип. 15 (27). Т. 2. С. 150-158. DOI: 10.33098/2078-6670.2023.15.27.2.150-158.

